

VESZPRÉMI ATTILA

„Mintha áthoztak volna valamit”

Beszélgetés Dátán Attilával¹ a 2019/2020. tanév karanténidőszakának tanulságairól

LÁTÓSZÖG

1.

2020. március 16-án, hétfőn a Covid-19 járvány miatt az iskolákat a kormányzat bizonytalan időre bezárta, és elrendelte a digitális (online) oktatást. Hogyan kezdett neki az iskolád a karanténidőszaknak?

A pénteki rendelkezés után hétfőn – nem a szabályoknak megfelelően, de – tartottunk egy értekezletet. (Ügyelve arra, hogy mindenki megfelelő távolságra üljön le a másiktól.) tehát csak a tantestület tagjai voltak ott, pontosabban a 60 év felettieknek nem volt kötelező bejönni. Az alapvetés ez volt: ne kapkodjunk el, kezdjük egy *közös digitális platform* kialakításával. A Krétában el lehet kezdeni az első hetet, ott azt is el tudjuk mondani a gyerekeknek, hogy mindez ideiglenes – és hogy várják meg, amíg feláll egy Google Classroom rendszer az iskolában.

A Classroomot a legtöbben nem ismerjük. A kiemelt feladat tehát az lett, hogy mindenki menjen fel, nézze meg, ismerkedjen vele. Addig is a Krétán keresztül adhattunk feladatokat, de a Classroomban még ne kezdjük a gyerekeket hívogatni, amíg nem indul be az iskolai rendszer maga.

Az igazgatónőnk és egy pedagógiai asszisztensünk rakta össze a rendszert – értenek hozzá. Egy hét alatt megalapozták. Akkor az iskola meghívott minket, mi pedig a gyerekeket a saját kurzusunkba. A rendszer aztán kiválóan működött végig. Jó volt, hogy nem kezdünk el kapkodni, sőt, kimondtuk, hogy lehet az a hét akár két hét is, ha azt látjuk majd, hogy annyira van szükség. A lényeg, hogy egy összehangolt rendszerben kezdjük a módszeres munkát.

Hogyan alakult ezen az első héten az iskola dinamikája? Te mit láttál, mit éltél át?

A Kréta finoman szólva nem a legtökéletesebb rendszer, de ezt a hetet ki lehetett vele húzni. A gyerekek rögtön elkezdték használni – sokan valószínűleg otthoni nyomásra is. Pedig ez érzésem szerint szükségtelen volt. Én nem is szerettem ezt a hatást – ezért próbáltam mindjárt az elején olyan feladatokat adni, ami időigényes, amibe kifejezetten belefér az, hogy „van rá egy heted”. Ebben a helyzetben muszáj bízni a gyerekek önálló tanulásában, illetve máskor is fontos volna, hogy lehessen belefeledkezni, átadni magam valaminek, ami egyben a tananyag is.

¹ Dátán Attila a Budapest XVI. Kerületi Móra Ferenc Általános Iskola felső tagozatért felelős intézményvezető-helyettese, vizuáliskultúra- és földrajztanára.

Miért gondolod, hogy a gyerekek egy részére szülői nyomás nehezedett?

Kiderült a levelezésből. A szülők ugyanis „tanügyekben” írogatni kezdtek nekem. A kezdeti időszakban erőteljesen jelezni is kellett feléjük, hogy én a gyerektől szeretném látni a munkát, nem pedig tőlük. Eleinte sokan úgy gondolták – és ez szerintem a média hatása volt –, hogy nekik most át kell venni a pedagógusok feladatát, és el kell kezdeni otthon tanítani. Miközben – legalábbis nálam – maga a feladatkiadás is mindig a gyerekeknek szólt, és pont úgy volt célozva, hogy magát a gyereket „irányítsa be a dzsungelbe”, ahol ő maga tud körülnézni, és azzal foglalkozni, hogy hogy amit ott talál, az belőle mit vált ki.

Ezek a szülők nem érezték úgy, hogy az önálló munka lehetősége jó a gyerekeknek?

Úgy látszik. Voltak, akik három hónapig nem hagyták abba, folyamatosan jelen voltak a gyerekek tanulási folyamataiban. Kivették a kezéből az irányítást. Megtörtént, hogy egy munkán nyilvánvalóan a szülő dolgozott, és nem a gyerek, mert előbbi „így látta biztosítottak” az utóbbi eredményeit. Mondhatni: „így javított a gyerek”. Ráadásul közben ad-hoc kritikákat fogalmaztak meg, aminek semmi köze nem volt a realitáshoz... Egyszerűen békén kellett volna hogy hagyják a gyereket, hadd csinálja, ami a dolga, a saját tempójában.

Persze sok család volt, ahol ez a beavatkozó viselkedés idővel alábbhagyott. De szerintem nem azért, mert a szülők rájöttek, hogy kontraproduktív – hanem egyszerűen csak belefáradtak, hogy „helyet-

tünk dolgoznak, és még a családot is fenn kell tartani...”.

Visszatérhetünk az önálló tanuláshoz...

Én örültem neki, hogy erre most kifejezetten tér nyílik. Pont olyan folyamatokat indíthattam el, amik az órakeretebe nem fértek soha. Ha órán azt mondom egy osztálynak, hogy „Nézzétek meg otthon a *Nanuk, az eszkimó* c. filmet, és csináljátok ezt meg ezt...”, akkor ők otthon vagy megnézik, vagy nem, vagy megcsinálják a feladatokat hozzá, vagy nem. (És sok esetben megszületik majd a „nem volt rá időm” kifogása – ami amúgy jogos is lehet, később még visszatérnék rá.) Így viszont, hogy otthon voltak, minden más

belefáradtak, hogy „helyettünk dolgoznak, és még a családot is fenn kell tartani...”.

volt. Én pedig tudatosan szabadon hagytam őket, nem volt rögtön komoly követelmény, inkább előkészíteni szerettem volna a tanulnivalót. Azt szerettem volna, ha izlelgetik az új megközelítést, és inkább felfedezni tanulnak, nem tananyagot. Ebben az osztályban témaként a sarkvidékek jöttek épp – én pedig a *Nanuk, az eszkimóról* a gyerekektől a saját véleményüket kértem. Hogy mi az, amiben nekik a film újat mutat, mi az ami meglepte őket. Föltettem a kérdést: mit gondolsz, ez most is így működhet-e, így élnek-e – és élnél-e te ott?

Még a karanténidőszak előtt ki volt adva egy másik feladat is: magyar világutazókról kellett mindenkinek prezentációt készíteni, hogy azokat órán bemutassák. Sok nevet megajánlottam, azokra jelentkeztek a gyerekek. A jelentkezést pont végig tudtuk vinni az iskola bezárása előtt. Mindenki más és más nevet kapott feladatul, tehát volt reményünk a magyar utazók széles skáláját megismerni. A ppt-eket tudták küldözgetni a gyerekek – már

az első héten, a Krétában. Annyira belelendültek. Emiatt kicsit nehéz volt aztán átállítani őket a Classroomra; sokan nem akarták a dolgaikat oda is elküldeni, „ha már a Krétára elküldtem”.

A Classroomban egyébként egyénileg válaszoltunk mindenkinek – egymás munkáját tehát akkor nem látták. Technikailag ennél tovább sajnos nem jutottunk a három hónap alatt.

Többes számot említettél: „válaszoltunk”. A földrajzosok teamben dolgoztak?

Az első időszakban hárman osztoztunk a munkán, két tanárképzős egyetemi hallgató, akik nálam voltak „rövid” (két hónapos, szaktárgyi), illetve „hosszú” (két fél-éves, összefüggő egyéni) gyakorlaton – és én. Leválogattuk a feladatokat, a kidolgozni való „ackiókat”. Mindig mindent megbeszéltünk (telefonon, e-mailben), és a gyerekeknek való egyéni visszajelzések előtt megosztottuk egymással a tapasztalatainkat. Ennek volt egy hátulütője: így sokkal döcögösebb volt a menet – de végül is az a lényeg, hogy hitelesen jelezzünk vissza a gyerekeknek. Benne van a dologban az is, hogy az egyetemi hallgatók természetesen várták tőlem, hogy konzultáljunk. Jó volt-e, ahogy ők megoldották, jó lesz-e ez és ez a reakciójuk... Ha belegondolok, végső soron arra törekedtünk, hogy mindenki egyenrangú fél lehessen a folyamatban. Máskor is próbálok az iskolát így megközelíteni, amennyire lehetséges.

El kell mondanom, hogy a hosszú gyakorlaton lévő hallgatónk – Domokos Andrea a neve – nagyon sokat dolgozott, és nagyon jó hatással volt a gyerekekre. Nagy szerepe volt az elért eredményben, sokat

segített, sokat tanultam tőle, és ő maga is sok dolgot átmentett a bejárós időszakra is a távoktatásból.

Visszatérve az első időszakra: voltak fennakadások az eszközhasználatban?

A Classroom egyszerű, de számomra az derült ki, hogy a „digitális bennszülöttek” nem annyira ügyesek, mint hisszük; a telefonon néhány dologhoz nagyon értenek, de közben alapvető technikai banánhéjakon csúsznak el. Pl. nem tudják a Classroomban megszerkeszteni a beadandó képet-szöveget, hanem kézzel csinálják meg, lefotózzák, és a fotót küldik el. Ami sokszor életlen, figyelmetlenül beállított, gyöngé minőségű. A digitális szerkesztés sokkal jobb eredményt adott volna.

Abba azonban, hogy azt hogy kell, nem ásták bele magukat. Láttam azért olyan gyerekeket, akik kísérleteztek, keresték a lehetőségeket a Classroomban – de ők kevesen voltak. A többiek a megszokott, automatizálódott megosztási módot alkalmazták. Láthatóan nem volt érdekes számukra, hogy olvasható-e a munkafüzet-fotó. (Sokszor a fele nem is látszott.) Tehát a *metódus* a fotó volt, akár átvitte a tartalmat, akár nem. Ennek a tudatosságnak a hiánya figyelemreméltó.

A tanárok ebben tudtak valahogy segíteni? Bosszantó lehetett nem látni a beküldött munkákat.

A szervezett segítség nem fért bele az időbe, legfeljebb egyes helyzetekben a tanár egy másik csatornán – Facebookon, telefonon – elmondta a diáknak, hogy „menj bele, keresd meg ott azt, hogy...”. Leginkább a digitálisan elveszítő gyerekeket érintette

a hosszú gyakorlaton lévő hallgatónk nagyon sokat dolgozott, és nagyon jó hatással volt a gyerekekre

a probléma, nekik elkezdünk egészen leegyszerűsített folyamatokat leírni, hogy „ide kattins, akkor ez lesz, utána csináld ezt” stb.

Ehhez tartozik egy figyelemreméltó jelenség, visszajelzésekből tudok róla: egy szülő felhívta a tanárt, és elmondta: „nem tudjuk, hogy ezt hogy kell”. De nem ez a pláne, hanem hogy ezek után akármilyen segítő választ kaptak, *ugyanúgy csinálták tovább, mint addig*. Csak annyit tudok ehhez hozzátenni: a digitális világ nagyon sok minőségi eszközt felkínál, és sok alkotói lehetőséget rejt – *viszont tévedés azt hinni, hogy ez mindenkit érdekel*. Sokszor még a lehetőség maga sem.

De ezek nem voltak végzetes problémák. Alapvetően egészen tanév végéig kitartott a lelkesedés. Inzenzíven tudtuk végigcsinálni azt a három hónapot. Általánossá vált a mindenkinek kötelező feladat helyett a kínálati listáról való válogatás. Mint mondtam, én azt tartom fontosnak, hogy aki tanul, elmélyülhessen egyes dolgokban. Ahhoz viszont az kell, hogy megtalálja: *neki ez mitől érdekes*. És ebben a különleges helyzetben *mindenkiről kiderült valami új e tekintetben*.

Erről szívesen hallanék többet.

Sokan, akik a „normális”, iskolába járó időszakban semmit sem csináltak, nem érdekelte őket semmi – a karanténidőszakban kifejezetten jól teljesítettek! Majd amikor szeptemberben visszatértünk a keretekbe szorított tanórai rendszerhez – a többségük visszaesett a régi állapotba. Ennek a jelenségnek egy különös vetülete, hogy szintén sokan vannak, akik a karanténban mintha a pusztá békén hagyástól táltosodtak volna meg – és ezek azok, akik előtte az osztályközösségben nemigen találták a helyüket.

Én arra következtettem, hogy ők mindannyian a közösség, illetve mondjuk ki: a kortárs hatás miatt frusztrálódnak, és nem merik kimondani a saját gondolatukat, véleményüket – a tanárnak sem –, mert tartanak az osztálytársak reakciójától. A kialakult új helyzetben azonban elkezdtek őszintén kommunikálni – legalábbis velünk, a már említett Domokos Andreával és velem. És ez már látni engedte, hogy nagyon sok minden van egy-egy gyerekben, amit ő egyébként palástol vagy titkol. Amit nem enged megnyilvánulni.

Azt mondod, az iskolai kortárs közösség a lelkesedését nyomja el?

Igen. Akiknek ebben az önálló munkát igénylő Covid-időszakban jól ment, azok általában sokkal kevésbé sikeresek akkor, amikor iskolában, közösségben dolgozunk. Az iskolai értelemben vett, objektívebben megítélhető eredményekre is gondolok, és a lelkiállapotukra is.

Például van egy érdekes osztály, egy sajnálatosan polarizálódott társaság. A gyerekek egyik fele láthatóan azért nem nyilvánul meg, mert a többiek reakcióját – például a negatív be-

szólásokat – nehezen viseli. Sokan vannak ilyenek. Amikor viszont nem a többiek, nem a kortársak előtt kell megnyilvánulni, akkor nincs fennakadás.

Ez a kortárshatás-kritika nagyon kétarcú dolog. Tapasztaltad a mondottak ellenkezőjét is? Volt, hogy hiányzott a gyerekeknek a többiek jelenléte, véleménye? Volt, akit ennek hiánya tett kevésbé lelkesé?

Nem. Akárhogy gondolkodom most, nem látszott, hogy van ilyen. Olyan gyerek volt, aki azelőtt sem és ekkor sem mutatott akti-

tévedés azt hinni, hogy ez mindenkit érdekel

8-tól 2-ig tartó időszakból ők is jóval kevesebbet profitálnak. Másképp oszlik meg a figyelmük, a többi gyerek közelsége is más irányba visz.

A karanténbeli elszigetelődés nem jó dolog, mégis azért „működik” jobban a gyerek, mert végre több szempontból is *biztonságosabb közegben* dolgozik, mint addig, maga dönthet saját körülményeiről. (Persze most olyan családra gondolok, ahol nem a szülői elvárásoknak kell megfelelni.) Az énidő kell mindenkinek, így a gyerekeknek is. A mi rendszereinkben viszont mindenhol kötelezettségekkel találja szemben magát. A karantén alatt viszont – egy aránylag jól működő családban, persze – nem kötelezettségek voltak, hanem: *feladat*. És kiderül, hogy az lehet olyan is, amiben örömet leli. Akkor nagy eséllyel olyan visszajelzéseket kap a tanulási folyamatától magától is, amelyek megerősítik abban, hogy valamit jól csinál.

2.

A tanárok közt iskolai szinten kialakult valamilyen diskurzus tanulás- és tanításszervezésben a karanténidőszak alatt?

Először is, mint mindig, most is erősen meghatározta a tavaszi időszakot a továbbtanuláshoz kapcsolódó ügyintézés szükségége. Mi hárman, az igazgató és a két helyettes mindennap benn voltunk, a többi kollégával leginkább telefonon beszélünk. Nekem a „digitálisan elveszett” gyerekek felkutatása is feladatom volt. Tantárgyi szakmai ügyekben azonban nem volt elegendő kommunikáció; sok kollégával elég gyakran beszélünk, de volt, akivel egyáltalán nem.

Mert ők önműködőek voltak?

Mindenki önműködő volt. Inkább azt mondanám – és ezt egyáltalán nem minősítésnek szánom –, hogy különbözőképp kezeltük ezt az időszakot. Voltak, akik nem tudták elképzelni, hogyan válhatnak módszereket saját tantárgyukat tekintve; adtak feladato-

kat, hogy a néhány szükséges osztályzat legyen meg év végéig – és aztán valahogy elment ezzel az idő. Voltak viszont, akik intenzíven keresték az új lehetőségeket, sokszor a szokotthoz képest dupla időben. Illetve többeknél már megszokott eszköz volt a Redmenta, a Kahoot és társai – ők főleg a nyelvtanárok, de persze nem csak ők.

Voltak olyan új jelenségek, amelyeket ebben az időszakban meg kellett beszélnie az egész tantestületnek?

Az online csoportmunkára nagy igény mutatkozott sokak részéről – az egyetemistáknál, ha lehet, még erősebben. A csoportmunka nálunk offline időkben gyakori, mondhatni megszokott dolog. De online – osztályszinten – megvalósítani nem sikerült. Ugyanis úgy tűnt, hogy a gyerekek egymás közti kommunikációja szinte megszűnt. Sokan elszigetelődtek. Ha megpróbáltuk azt csinálni, amit offline – „ti öten legyetek egy csoportban, és írajtok egymásnak” stb. –, a gyerekek itt nem vették fel a kapcsolatot. Az iskolában, órai helyzetben megtették volna.

Ezek szerint csak a mindenkori iskolai órahelyzet készíteti őket erre egy feladat kapcsán?

Talán igen. És persze az iskolai helyzet sem „működik” tökéletesen. A csoportmunka

egyik gyerekbetegsége, hogy a csoportban a szerepek elég hamar kialakulnak. Szinte mindig lesz olyan, aki a farvízen evezget, és úgy gondolja, hogy mások majd úgyis elvégzik a feladatot. Talán részben itt kell keresni az online csoportmunka kudarcának okát: ez az evezgetés ugyanis *online nem valószínűleg meg*, mert más a tere és ideje az együttműködésnek. Itt mindenkinek hozzá kell tenni valamit. De legalábbis részt kell venni a kommunikációban. Az iskolában a közös idejű jelenlétben el lehet lavírozni, mert úgy is halad a csoport. De online nagyon egyértelműen kiviláglik, hogy ki az, aki csinálja, ki az, aki nem. Ez ijesztő lehet.

Egyébként is tény, hogy online nagyon-nagyon felerősödik az önértékelés jelentősége. Az, aki a társaitól egyszer csak kap egy rossz visszajelzést, az lehet, hogy utána többet nem szólal meg – és az online csoportmunkánál ezzel szinte kizárja magát a csoportból.

Ez lényegében ugyanaz a mintázat, mint a közösségek nevezett oldalakon, ahol szinte folyamatos a bántalmazás. Nem a mértéke, csak a mintázat miatt hasonlítom a kettőt.

Hasonlítható, mert ez a veszély nagyon erősen jelen van a digitális oktatásnál. Nagyon is létező dolog.

online nagyon-nagyon felerősödik az önértékelés jelentősége

Visszatérve a tantestületi kommunikációra: beszélgettetek például erről a jelenségről?

Igen. Aránylag kevés kollégával, de sokat. És a fentieket erősítették meg ők is. De iskolai szinten nem volt fórum, ahol ezt vagy mást kibeszélhettünk, értékelhettük volna. Egyébként *mikor tettük volna?* Az admi-

nisztratív kötelezettségek annyira lekötik most is a pedagógusokat, hogy erre egyszerűen nincs idő.

Nemhogyan az önreflexiónak, de a reflexiónak sem?

Így van, nincs erre lehetőség. Elveszi az időt az adminisztráció és a helyettesítések. Én ezt a három hónapot sok gyerek szempontjából nagyon előnyösnek tartom, erről már beszéltem. De az említett időhiány eredménye lett az – és ezt nagyon sajnálom –, hogy nem terveztük meg iskolai szinten, miként lehetne ennek az időszaknak a tanulságait tovább éltetni. Persze téma ez köztünk a szünetekben, a folyosón; három perccet beszélünk róla. Közben pedig az oktatásirányítás merőben más irányba húz. A korábban potens rendszereket úgy meggyengítették az utóbbi időben, hogy abszolút elveszték a lehetőségek, amik bennük rejlenek.

Korábban jobban működött a tantestületi reflexió és önreflexó?

Igen, a 2000-es években, amíg más volt a pedagógusok időbeosztása. Nagyobb volt a lelkesedés pusztán attól is, hogy bizonyos pedagógusközösségek *össze tudták vetni* egymással a tapasztalataikat – és a jobbakat továbbvinni. *Autonóm* módon. Azóta

viszont a régi, területi alapon szerveződő, jól működő szakmai munkaközösségekre új, központi irányítással működő munkacsoportokat szerveztek rá, ahova sok jó, innovatív pedagógus átigazolt. A régi közösségeket hagyták lassan megfulladni, az online közösségek erőltetése pedig túl sok energiát emészt fel, és a személytelenség miatt eléggé dőcögösen működik. „Többet

dolgozol, sikertelenebbnek érzed magad, ettől rosszabb lesz a kedved, ezért többet dolgozol, de még sikertelenebbnek érzed magad, és még rosszabb lesz a kedved, amittől ...” – ahogy egy középiskolai kollégám fogalmazott. Már sikerült is megalapozni az *intézményesített* kiégést – amivel ugyanakkor továbbra is *egyedül* birkózik meg minden pedagógus. (Bár az is lehet, hogy ez csak azért látszik így, mert nincs pedagógushiány, mégis rengeteget kell helyettesíteni...) A lényeg: mindezzel olyan új közösségeket hoztak létre, ahol a közös hang nem tud kialakulni, mert nincs rá idő és tér; illetve olyan felső vezérlés működik, kijelölt útvonalakkal, amely lehetetlenné teszi, hogy a szakmailag esélyesnek látszó utakat magunk végigjárjuk.

Míntha ez a tantestületet és benne az egyéneket a saját tapasztalatuktól fosztaná meg.

És cselesen teszi. Maga a problémafelvetés megvan: „találjunk ki újat és jót” – de még egyszer mondom: a lehetséges jó utak *végigjárására* nincs lehetőség.

Próbálok óvatosan fogalmazni, és szigorúan csak a saját meglátásomról beszélni. De elég sok olyan pedagógus ismerősöm van más iskolákból, akikkel nem hivatalos úton beszélgetünk erről. Nemigen látják máshogy, mint én. Minden intézményben meg tudják fogalmazni, hogy mi lenne

a működőképes, mi lenne jó a gyerekeknek – de mindenhol megállapítják, hogy azt nem lehet, a fent említettek miatt. Igazi erő kifejtésre nincs mód, azt leszámítva, hogy a „négy fal között azt csinálom, amit jónak tartok”. Hiába tartjuk nyitva az ajtókat: ez elszigeteltséget jelent. Erről azonban senki nem beszél. Az iskolák sem beszélnek egymással. Csak egy példa: minden visszhangzik a jó gyakorlatoktól, de csak szűk kör ismerkedik meg velük. Akadnak rendkívül jó módszerek is ezek között, de mindenki túlórázik, és „életdeficitje” van. Ez a pálya még sohasem látszott ilyen stresszesnek és kimerítőnek.

Mi az, amit most, a karanténidőszak után máshogy csinál az iskolátok?

A folyosón maszkot hordunk, sokan a tanteremben, tanárban is. Lázmérés, fertőtlenítés van, de ennek nem könnyű a megszervezése. Senki nem gondol bele, hogy ez heti plusz 10 órát jelent, ami ugyan megoszlik sok ember között, de akkor is elveszi mástól az időt.

Nálunk azelőtt kabinetrendszer működött

– átalakítottuk, hogy most az osztályok maradjanak egy helyben, amikor lehet. Ez fontos, de a lényeg nem ez volna, hanem a távoktatás tapasztalatait hasznosítani. És nagyon jó, hogy ez a terv még nem felejtődött el – csak közben újra bementünk az iskolába, és a gyerekek szépen visszarendeződtek annak keretei közé.

Már sikerült is megalapozni az intézményesített kiégést
